

Ключевые слова: ЗУНР, Украинский Национальный Совет, Государственный Секретариат образования и вероисповеданий, украинский язык.

Summary

The article considers the laws that govern the legal status of the Ukrainian language in WUPR.

Key words: WUPR, Ukrainian National Council, the State Secretariat for Education and creeds, Ukrainian language.

Отримано 27.09.2012

Т. С. ЗАХАРКЕВИЧ

*Тимофій Сергійович Захаркевич, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ В УКРАЇНІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна Україна є молодою і незалежною державою з потенціалом у науці, промисловості, культурі та багатьох інших сферах. Вона має все необхідне, а саме: людські та матеріальні ресурси для того, щоб претендувати на місце однієї із найрозвиненіших держав світу. Розуміння та усвідомлення цього повинно якнайшвидше дійти до кожного жителя та громадянина України.

Досить поширеною є думка, що становлення України цілком залежить від економічних чинників. Звичайно, економічний розвиток має велике значення, однак очікувані економічні перетворення неможливі без відповідних зрушень у дотриманні всіма органами влади, їх посадовими особами, підприємцями та громадянами правової культури і правового порядку, встановленого у державі¹.

Але, на жаль, сьогодні лише невелика частка громадян розуміє важливість дотримання правового режиму, встановленого у державі, всебічного розвитку кожної людини, яка проживає на території нашої країни. Оскільки саме в цей період – період становлення молодого України, визначаються ціннісні орієнтири суспільства, формуються ідеали та прагнення до самодетермінації, відбувається активний процес становлення соціальної зрілості суспільства та громадян. Стає очевидною об'єктивна потреба цілеспрямованої діяльності всіх соціальних інститутів держави в галузі правового виховання і правової поведінки всіх без винятку громадян.

Правова поведінка є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості, моральної саморегуляції поведінки в системі «людина і право – людина і закон», що в подальшому надасть змогу для побудови дійсно демократичної України.

Одним із першочергових завдань сучасної юридичної науки і практики в Україні повинно стати посилення уваги до спеціальних досліджень, присвячених проблемам виховання в суспільстві ціннісного ставлення до права. Основою даного виховання має стати прийняття і усвідомлення суспільством Права і Закону.

На сьогоднішній день правова поведінка набула нового значення. Цю проблему досліджували такі українські вчені, як М. І. Козюбра, В. А. Котюк, П. М. Рабинович, А. Р. Машок, С. А. Тихонова, М. П. Щербань, П. Ф. Мартиненко та інші.

Сучасні українські учені пов'язують розвиток громадянського суспільства в Україні із суттєвим підвищенням правосвідомості громадян, їх правової культури, законослухняності, подоланням явищ правового нігілізму. Вони розглядають розвиток правової поведінки як одну із важливих умов розвитку нашої країни².

Але, як свідчить практика, правова поведінка українського суспільства, що є частиною його загальної культури та одним з головних показників рівня розвитку суспільства, наразі перебуває лише на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності задля її становлення та активного розвитку. Соціологічні дослідження, опитування громадян України у всеукраїнському чи регіональних масштабах, що були здійснені упродовж останніх 10 років, постійно і однозначно засвідчують про прогалини у відносинах громадян з владою, невміння самих громадян захистити свої права. Отже, це свідчить про низький рівень правосвідомості та правових знань з боку громадян, про низький рівень правової поведінки як з боку одних, так й інших.

Від дотримання суспільством правової поведінки залежать рівні правової поведінки окремих систем та органів влади, а також, зокрема, самих громадян. Правова поведінка члена суспільства (громадянина) – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, які забезпечують її правомірну діяльність. Саме правова поведінка особи включає знання законодавства (інтелектуальний зріз), уміння користуватися правовим інструментарієм – законами та іншими актами у практичній діяльності (поведінковий зріз).

Проведені дослідження свідчать, що правова поведінка українського суспільства, яка є частиною його загальної культури та одним із головних показників рівня розвитку суспільства і держави загалом, наразі перебуває лише на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та активного розвитку. Таку діяльність називають правовим вихованням.

Тому в процесі побудови України необхідним є ознайомлення суспільства з поняттями правової культури й правового виховання, підвищення рівня правосвідомості громадян і встановлення шляхів розвитку теорії та практики правового виховання населення України.

Правова поведінка особистості – це знання та розуміння права, а також дії відповідно до нього. Людиною, яка дотримується правової поведінки, можна вважати ту, яка не лише знає та розуміє юридичні норми, є правосвідомою особою, а й слідує їх вимогам у своєму житті, тобто на практиці.

З правової поведінки особистості складається загальна правова культура суспільства, яка показує рівень правосвідомості та правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм і юридичної діяльності. Якість правової культури та правової освіти, зрештою, впливає на якість норм права, правил поведінки, за допомогою яких регулюються відносини у різних сферах діяльності. Таким чином, формується певна нормативна база, яка в свою чергу формує той фундамент, на якому має будуватися наша Україна як суверенна, демократична та незалежна держава. Чим міцнішим є фундамент, тим міцнішою буде Україна всередині та на світовій арені³.

Будь-яка держава для того, щоб на світовій арені вона визначалась як правова, демократична, з високим економічним становищем і рівнем розвитку, повинна спочатку забезпечити такий правовий порядок, за якого дотримувались би всі норми законів у всіх сферах.

Правові закони – це демократичні закони, у яких виражаються потреба і інтереси всіх суб'єктів громадянського суспільства. В таких законах повинні бути оптимально збалансовані права та законні інтереси як громадянина, так і держави. Правові закони, які породжують таке явище, як законність, у суспільстві повинні слугувати системною стримувань, певною межею кордонів відповідно до з норм, згідно з якими повинні зіставляти свої вчинки всі члени суспільства. Виконуючи всі приписи законів, суб'єкти тим самим забезпечують стан законності в державі, який полягає в точному й неухильному дотриманні норм законів та інших нормативно-правових актів всіма посадовими особами і громадянами; точному і повному закріпленні правового статусу прав та обов'язків всіх учасників правовідносин; наявності добре продуманої системи правових законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Законність тісно пов'язана з правопорядком, який являє собою систему правовідносин, що складається в результаті режиму законності правових принципів, системи права і законодавства всіма суб'єктами суспільних відносин і характеризується станом правопорушень і злочинності в суспільстві.

Рівень законності і правопорядку в суспільстві визначається способом реалізації громадянами своєї поведінки. Реалізуючи свої права протиправно чи правомірно, громадяни цим самим визначають і впливають на державу в цілому, на її авторитет.

В умовах побудови правової України всі державні, посадові й приватні особи повинні неухильно дотримуватись приписів і норм законів, оскільки неодноразово порушуючи норми, вони тим самим віддаляють явище стабільності, демократичності в державі на довгі роки, а, можливо, і століття.

Ідея формування громадянського суспільства та правової держави може стати в Україні реальністю лише за умови, що політичні, економічні, соціальні реформи у державі поєднуюватимуться із підвищенням рівня правової свідомості усіх соціальних груп українського суспільства, і як наслідок – підвищенням рівня правової поведінки. Державна політика як один із найважливіших та пріоритетних напрямів діяльності держави, що здійснюється в інтересах суспільства в цілому, повинна створювати належні умови для самореалізації, у тому числі у сфері формування правової свідомості суспільства та правової поведінки кожного окремого взятого громадянина України.

Проте сучасна модель державної політики не відповідає масштабу визначених завдань. Її удосконаленню сприяють всебічні наукові пошуки вирішення актуальних проблем, якими займаються сьогоденні правники, філософи, соціологи, психологи та педагоги. Дослідження правосвідомості та правової поведінки в умовах радикальних перетворень у усіх сферах суспільного життя має важливе теоретичне і практичне значення: виявлення взаємозв'язку між особливостями соціально-правового статусу та особливостями правової свідомості людей допоможе внести необхідні корективи у механізм їх правової соціалізації з метою підвищення його ефективності.

Науковці визначають правову поведінку як певну систему, до якої належать:

- 1) знання про право як регулятор суспільних відносин;
- 2) уявлення про власні права і свободи, обов'язки та відповідальність;
- 3) ставлення до правових явищ, зокрема до права в цілому, до вимог конкретних норм права, до юридичних установ і їхньої діяльності;
- 4) здійснення юридично значущих дій⁴.

Правова поведінка сучасного української суспільства не випадково зараз характеризується як «розколота»⁵. Кризові явища політичного, економічного та соціального характеру суттєво впливають на правову поведінку громадян, зумовлюючи різні види її деформації. Як справедливо вважає Ю. Калиновський, «деформації правової поведінки являють собою викривлення форми та змісту правових настанов, навичок та звичок на інституційному та неінституційному рівнях, що відображається перш за все у діяльності та дискур-

сивних практиках суб'єктів правовідносин, а також у засобах вирішення конфліктних ситуацій серед широких верств населення»⁶.

Розрізняють кілька видів деформацій правосвідомості, які призводять до зміни правової поведінки: правовий нігілізм, правовий ідеалізм (романтизм), правовий інфантилізм, правовий дилетантизм, правова демагогія⁷. Українському суспільству певною мірою притаманний правовий інфантилізм, який характеризується слабкістю правових знань при твердій впевненості особи у їх належному рівні. Із ним межує правовий дилетантизм, тобто в цілому легковажне ставлення до права за наявності поверхневих, безсистемних правових знань. Найбільш небезпечним видом деформації правової поведінки є правовий нігілізм, який проявляється у байдужому, зневажливому або негативно-заперечувальному ставленні до права, закону і правового порядку. Правовий нігілізм взагалі вважається характерною рисою правової поведінки українців, його коріння – у нешанобливому ставленні до права, яке століттями служило інтересам держави, а не суспільства та особи. У людей правовий нігілізм обумовлений передовсім такими негативними соціально-психологічними рисами, як недосвідченість, соціальна апатія, агресивність, відмова від традиційних моральних і культурних цінностей та ін. Правовий нігілізм може переростати у більш небезпечні форми: спочатку виробляються антиправові настанови і стереотипи, з'являється почуття всюдозволеності, яке врешті-решт підштовхує до вчинення правопорушень. Аналіз сучасних тенденцій злочинності виявляє, що люди все частіше скоюють злочини, злочинність набуває все більш організованого, групового характеру⁸.

Деякі фахівці спостерігають також негативну тенденцію криміналізації правосвідомості, під якою розуміють поширення антисуспільних поглядів, уявлень і настанов, які частково виправдовують ті чи інші злочинні дії, культивування цінностей і норм кримінального середовища, перенесення у масову культуру і повсякденний побут пенітенціарних установ⁹. Розвитку таких поглядів та установок в українському суспільстві сприяє романтизація злочинного світу в кінематографі, у художній літературі та інших сферах мистецької діяльності. Певною мірою впливають засоби масової інформації, які висвітлюють силу криміналітету, його зв'язки з представниками політичної еліти і силових структур, корумпованість органів влади тощо.

Важливе місце у протидії різним видам деформації правосвідомості традиційно відводиться підвищенню рівня правової культури, формуванню позитивного ставлення до права та довіри до закону. Варто врахувати позитивне значення таких правових засобів, як адаптація правових приписів до існуючих у середовищі ціннісних орієнтацій, сприяння ініціативі та активності громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства, у тому числі правовій. Рівень правової свідомості української громади у недалекому майбутньому визначатиме рівень правового розвитку держави в цілому і впливатиме на наступні покоління. Для забезпечення прогресивної гуманістичної динаміки суспільних відносин необхідно підготувати суспільство до самостійних творчих дій у сфері реалізації права, створити належні умови для засвоєння молодими громадянами України правових цінностей (правових норм, принципів, навичок правомірної поведінки) й практичного впровадження їх у правову діяльність. Метою подальших наукових досліджень повинна стати розробка й обґрунтування концепції формування високого рівня правової свідомості людини з урахуванням її індивідуальних особливостей – віку, соціального досвіду, професійної підготовки, інтересів, звичок, схильностей тощо.

¹ Головченко В., Потьомкін А. Правові механізми формування правової свідомості студентів // Право України. – 2006. – № 4. – С. 100–103.

² Фролова Ю. В., Кондратьев В. О. Проблеми формування правової свідомості та правової культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_NIO_2008/Pravo/39274.doc.htm

³ Реферат з права «Правове виховання». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pravo/part1/042.htm>

⁴ Крестовська Н. М. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – Х.: Одиссей, 2007. – 432 с. – С. 355.

⁵ Головченко В., Потьомкін А. Вказана праця. – С. 100–103.

⁶ Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія / Ю. Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – 288 с. – С. 218–219.

⁷ Крестовська Н. М. Вказана праця. – С. 360–361.

⁸ Яницька Н. Сучасні тенденції злочинності серед молоді / Н. Яницька // Право України. – 1998. – № 12. – С. 86–88.

⁹ Ряшко В. І. Соціологія права у запитаннях і відповідях: [навч.-метод. посіб.] / В. І. Ряшко, Р. В. Сокол. – Л.: ЛІВС при НАВС України, 2002. – 196 с.

Резюме

У даній статті висвітлюється процес формування правової поведінки українського суспільства загалом та кожного громадянина зокрема в контексті побудови в Україні правової держави. Автор також акцентує увагу на помилках, допущених у процесі державотворення та на наслідках, які знайшли свій вияв у правовій поведінці суспільства. Стаття відображає безперервний зв'язок правової культури суспільства і правової поведінки кожного окремого громадянина України.

Ключові слова: правова поведінка, суспільство, правосвідомість, правова культура, деформація правосвідомості.

Резюме

В данной статье освещается процесс формирования правового поведения украинского общества в целом и каждого гражданина в контексте построения в Украине правового государства. Автор также акцентирует внимание на ошибках, допущен-

ных в процессе создания государства и на последствиях, которые нашли свое отражение в правовом поведении общества. Статья отражает непрерывную связь правовой культуры общества и правового поведения каждого отдельного гражданина Украины.

Ключевые слова: правовое поведение, общество, правосознание, правовая культура, деформация правосознания.

Summary

This article highlights the process of legal behavior of Ukrainian society as a whole and the individual in particular, in the context of building in Ukraine law. Author of this article also focuses on the mistakes made in the process of nation and the consequences of which found expression in the legal behavior of society. Article reflects the continuous communication of the legal culture of society and the legal conduct of each citizen of Ukraine.

Key words: legal behavior, society, justice, legal culture, deformation of justice.

Отримано 10.08.2012

В. М. ЗІНЧЕНКО

Віктор Михайлович Зінченко, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Питання функції права не можна вважати мало чи недостатньо вивченим у юридичній науці. Передусім слід згадати в цьому контексті, безумовно, праці В. Ф. Погорілка. Втім, ці явища соціальної дійсності можуть і повинні вивчатися під багатьма кутами зору, в різних аспектах та іпостасях. Так, цікавим є питання функцій права у зв'язку з формуванням та розвитком національних правових систем. У сучасній юридичній літературі зазначається, що при вивченні правової системи та права – її центрального елемента, нові якісні знання можна здобути, вивчаючи витоки, постулати, принципи та функції права.

Сучасна юридична наука визначає, що функції права – це основні напрями впливу права на суспільство, що відображає суттєві риси, властивості й ознаки права.

Слід зауважити, що питання про сутність права і його призначення в житті суспільства безпосередньо пов'язане з його функціями. В свою чергу, варто визнати, що саме правові функції відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави, оскільки право покликане забезпечувати інтереси всіх членів суспільства і кожного з них зокрема. Отже, право повинно бути найбільш ефективним соціальним регулятором, визначати можливість й обов'язкову поведінку в даному суспільстві.

У такий спосіб право справляє безпосередньо позитивний вплив на поведінку суб'єктів правовідносин та на систему суспільних відносин в цілому, а це, в свою чергу, відображають такі функції права, як регулятивна, охоронна, виховна, переконання, примусу та інші.

Як зазначають сучасні правознавці, право за своєю природою покликане в суспільстві увідповіднювати протилежні інтереси різних соціальних суб'єктів, сприяти вирішенню різних соціальних суперечностей, примушуючи сторони шукати компроміси, укладати угоди тощо¹.

Особливо важливою є превентивна, попереджувальна місія права. Правові норми містять санкції – саме завдяки їм ця місія значною мірою і здійснюється.

Оскільки суспільство, як соціологічна реальність, постає як структура нормативно встановленої та координованої поведінки, то заслугою та пріоритетом права є те, що воно не лише впорядковує й інтегрує суспільні дії, зберігаючи цілісність і усталеність суспільного організму, а й сприяє створенню узагальнених, міцних та стійких моделей поведінки. «Впровадження правового регулювання, пише Р. Циппеліус, – надає соціальній дійсності стабільності та особливої орієнтаційної впевненості. У плюралістичній боротьбі думок стосовно того, що є дійсно правильним і справедливим, правові норми пропонують надійні та гарантовані лінії поведінки»². Завдяки праву поведінка, що відхиляється від норми, утримується в жорстких межах санкцій, відновлюється регулятивний стан речей, що був порушений девіантною поведінкою, соціальні конфлікти позбавляються деструктивної сили, як врегульовані раціонально-договірним способом – так право здійснює свою суспільноформуючу та стабілізуючу функції. Ці функції здійснюються засобами адаптації до вимог держави, конкретних осіб, громадянського суспільства, досягнення конкретних цілей щодо зміцнення соціального порядку, збереження власної системної цілісності, захист основних нормативно-ціннісних принципів, моделей належного, ідеалів, що є довготерміновими – морально-правовими орієнтирами³.

У кожному правовому середовищі право виконує відповідні функції, проте їх «регулююча» або «охоронна» дія є різною в різних суспільствах та різних хронологічних межах. Тому право, як найбільш дієвий регулятор суспільних відносин, вирізнятиметься також своїм функціональним навантаженням, в якому домінує